

ИНСАН ХУҚЫҚЛАРЫ ДҮНЬЯ ЖҮЗЛИК ДЕКЛАРАЦИЯСЫ

1948 жыл 10-декабрь

АЛҒЫ СӨЗ

Инсаният шаңарағының хәмме ағзаларына тән қәдир-қымбат хәм олардың тең, ажыралмас хуқықларын тән алыў еркинлик, әдалатлық хәм улыўма тынышлық тийкары екенлигин итибарға алып;

инсан хуқықларын менсинбеўшилиқ хәм оны аяқ асты етиў инсаният хұжданы қыйналатуғын жаўызлық ислер ислениўине алып келгенлигин, адамлар сөз еркинлиги хәм исеним еркинлигине ийе болатуғын хәм де қорқыў және мүтәжликтен аўлақ шараятта жасайтуғын дүньяны жаратыў инсанлардың жақсылыққа умтылыўы болып есапланады, - деп жәрияланғанлығын итибарға алып;

инсан ақырғы шара сыпатында зулымлық хәм қысымларға қарсы бас көтериўге мәжбүр болыўының алдын алыў мақсетинде инсан хуқықлары нызам күши менен қорғалыўы зәрүр екенлигин итибарға алып;

халықлар ортасында дослық қатнасықларды раўажландырыўға көмеклесий зәрүрлигин итибарға алып;

Бирлескен Миллетлер халықлары инсанның тийкарғы хуқықларына, шахстың қәдир-қымбатына, ер хәм ҳаялдың тең хуқықлылығына, өз исенимлерин Уставта тастыйықлағанлығы хәм еле де кеңирек еркинликте социаллық раўажланыў және турмыс шараятларын жақсылаўға көмеклесийге шешим қабыл еткенлерин итибарға алып;

ағза болған мәмлекетлер Бирлескен Миллетлер Шөлкеми менен биргеликте инсан хуқықлары хәм тийкарғы еркинликлерин улыўма хұрмет етиў хәм оған әмел қылыўға көмеклесий миннетин алғанлығын итибарға алып;

бул хуқықлар хәм еркинликлердің характерин улыўма түсиний, усы миннетлердің толық орынланыўы ушын үлкен әҳмийетке ийе болыўын итибарға алып;

Бас Ассамблея

бул Инсан хуқықлары дүнья жүзлик декларациясы барлық халықлар хәм барлық мәмлекетлер орынлаўға умтылыўы тийис болған ўазыйпа сыпатында жәрияланар екен, хәр бир инсан хәм жәмийеттиң хәр бир шөлкеми бәрқулла усы Декларацияны нәзерде тутқан ҳалда ағартыўшылық және билимлендирий жолы менен бул хуқық хәм еркинликлердің хұрмет етилиўине көмеклесий, миллий хәм халықаралық раўажланыў иләжлары арқалы да оның орынланыўын тәмийинлеўге, Шөлкемге ағза болған мәмлекетлер халықлары ортасында хәм усы мәмлекетлердің юрисдикциясындағы аймақларда жасап атырған халықлар ортасында улыўма хәм нәтийжели тән алыныўына умтылыўы зәрүр.

1-статья

Хәмме адамлар өз қәдир-қымбаты және хуқықларында еркин хәм тең болып туўылады. Оларға ақыл хәм хұждан берилген болып, бир-бирине туўысқанлық руўхындағы қатнаста болыўы тийис.

2-статья

Хәр бир инсан расасы, денесиниң реңи, жынысы, тили, дини, сиясий хәм басқа исенимлеринен, миллий яки социаллық келип шығыўы, мал-мүлки, қатламы яки

басқа халатына қарамастан усы Декларацияда жәрияланған барлық хуқық хәм еркинликке ийе болыуы тийис.

Буннан тысқары, инсан тийисли болған мәмлекет ямаса аймақтың сиясий, хуқықый яки халықаралық статусынан, усы аймақ фәрезсиз бе, қәуендерли ме, өзин-өзи басқара ма ямаса басқаша тәризде шеклениушиликке қарамастан, қандай да бир айырмашылық болмауы керек.

3-статья

Хәр бир инсан жасау, еркин болыу хәм жеке қол қатылмаслық хуқықларына ийе.

4-статья

Хеш ким қуллықта ямаса ерксиз халатта сақланыуы мүмкин емес; қуллық хәм кул саудасының барлық түрлери қадаған етиледи.

5-статья

Хеш ким қыйнауға ямаса аяусыз, адамгершиликсиз және қәдир-қымбатты аяқ-асты қылыушы қатнасыққа хәм жазаға дуушар етилмеуи керек.

6-статья

Хәр бир инсан қай жерде болыуына қарамастан, өзиниң хуқықый субъект сыпатында тән алыныу хуқықына ийе.

7-статья

Барлық адамлар нызам алдында тең хәм хеш қандай айырмашылықсыз нызам менен теңдей қорғаныу хуқықына ийе. Барлық адамлар усы Декларацияға қайшы болған хәр қандай кемситиуден хәм сондай кемситиуге хәрекет ететуғын хәр қандай гиж-гижлеуден тең қорғаныу хуқықына ийе.

8-статья

Хәр бир инсан оған конституция ямаса нызам арқалы берилген тийкарғы хуқықлары бузылған халларда ўәкилликли миллий судлар тәрәпинен бул хуқықлардың нәтийжели тиклениу хуқықына ийе.

9-статья

Хеш ким тийкарсыз қамаққа алыныуы, усланыуы ямаса қууғын етилиуи мүмкин емес.

10-статья

Хәр бир инсан өзиниң хуқық хәм миннетлерин белгилеу хәм оған қойылған жынайый айыбының қаншелли дәрежеде тийкарлы екенлигин анықлауы ушын толық теңлик тийкарында оның иси эшкаралық хәм эдалатлық талапларына әмел қылған халда фәрезсиз хәм қалыс суд тәрәпинен көрип шығылыу хуқықына ийе.

11-статья

1. Жынаят ислегени ушын айыпланған хәр бир инсан қорғаныу ушын барлық мүмкиншиликлер тәмийинленген халда, ашық суд мәжилиси жолы менен айыбы нызамлы тәртипте анықланбағанша айыпсыз деп есапланыу хуқықына ийе.

2. Ҳеш ким, исленген ўақытта миллий нызамлар яки халықаралық ҳуқықларға көре жынаят деп табылмаған ис-ҳәрекетти ямаса ҳәрекетсизлиги ушын жазаға ҳүким етилиўи мүмкин емес. Сондай-ақ жынаят жүз берген ўақытта қолланылыўи мүмкин болған жазадан аўырырақ жаза берилиўи мүмкин емес.

12-статья

Ҳеш кимниң жеке ҳәм шаңарақ өмирине өзбасымшалық пенен араласыўына, үй-жайына қол қатылмаслығы, оның хат-хабарларының сырларына ямаса оның арнамыс ҳәм абройына өзбасымшалық пенен ҳүжим қылыныўи мүмкин емес. Ҳәр бир инсан сондай араласыў ямаса ҳүжим қылыўлардан нызам арқалы қорғаныў хуқықына ийе.

13-статья

1. Ҳәр бир инсан ҳәр бир мәмлекет ишинде еркин жүриў ҳәм жасаў орнын таңлаў хуқықына ийе.

2. Ҳәр бир инсан ҳәр қандай мәмлекеттен, соның ишинде, өз мәмлекетинен шығып кетиў ҳәм өз мәмлекетине қайтып келиў хуқықына ийе.

14-статья

1. Ҳәр бир инсан қуўдаланып басқа мәмлекетлерден баспана излеў ҳәм сол баспанадан пайдаланыў хуқықына ийе.

2. Бул хуқықтан сиясий болмаған жынаятты ислеў ушын ямаса Бирлескен Миллетлер Шөлкеминиң мақсет ҳәм принциплерине қарсы ис-ҳәрекет себепли қуўдаланған ўақытта пайдаланыў мүмкин емес.

15-статья

1. Ҳәр бир инсан пуқара болыў хуқықына ийе.

2. Ҳеш ким өзбасымшалық пенен өз пуқаралығынан ямаса өз пуқаралығын өзгертиў хуқықынан айырылыўи мүмкин емес.

16-статья

1. Ержеткен ер ҳәм ҳаяллар расасы, миллети ямаса динге қатнасы бойынша ҳеш қандай шеклеўлерсиз некеден өтиўге ҳәм шаңарақ қурыў хуқықына ийе. Олар некеден өтиўде, некеде турған ўақтында ҳәм оны бийкар етиў ўақтында да бирдей хуқықтан пайдаланады.

2. Неке тек ғана некеден өтип атырған ҳәр еки тәрептиң еркин ҳәм толық разылығы тийкарында дүзилиўи мүмкин.

3. Шаңарақ жәмийеттиң тәбийий ҳәм тийкарғы бөлеги болып есапланады сондай-ақ, шаңарақ жәмийет ҳәм мәмлекет тәрәпинен қорғалыў хуқықына ийе.

17-статья

1. Ҳәр бир инсан жеке ҳалда, сондай-ақ басқалар менен биргеликте мүлке ийелик етиў хуқықына ийе.

2. Ҳеш ким зорлық пенен өз мүлкинен айырылып қалыўи мүмкин емес.

18-статья

Ҳәр бир инсан пикирлеў, ҳүждан ҳәм дин еркинлиги хуқықына ийе; бул хуқық өз динин ямаса исенимин өзгертиў еркинлигин және тәлийматта, сыйыныў ҳәм

диний үрп-әдет және де мәресімлерди ғалаба ямаса жеке тәртіпте орынлау, өз дини яки исенимине жеке өзи, сондай-ақ басқалар менен бирге әмел қылыу еркинлигин өз ишине алады.

19-статья

Хәр бир инсан исеним еркинлиги хәм оны еркин баян етиу хуқықына ийе; бул хуқық хеш бир тосықсыз өз исенимине әмел қылыу еркинлигин және хабар хәм идеяларды хәр қандай қурал менен, мәмлекет шегараларына қарамастан, излеу, алыу хәм тарқатыу еркинлигин өз ишине алады.

20-статья

1. Хәр бир инсан тыныш жыйындар өткерюу хәм бирлеспелер дүзиу хуқықына ийе.
2. Хеш ким қандай да бир бирлеспеге кириуге мәжбүр етилиуи мүмкин емес.

21-статья

1. Хәр бир инсан тиккелей ямаса еркин сайланған үәкиллери арқалы өз мәмлекетин басқарууға қатнасуу хуқықына ийе.
2. Хәр бир инсан өз елинде мәмлекетлик хызметке кириуде тең хуқыққа ийе.
3. Халық ерки хүкимет хәкимиятының тийкары болыуы тийис; бул ерк дәуирлик ямаса қәлпекилестирилмеген, улыума тең сайлау хуқықынан жасырын дауыс берюу жолы менен ямаса дауыс берюу еркинлигин тәмийинлейтуғын басқа тең бахалы формадағы қуралларда өткерилетуғын сайлауларда өз сәулелениуин табыуы тийис.

22-статья

Хәр бир инсан жәмийет ағзасы сыпатында, миллий күш-хәрекетлер хәм халықаралық бирге ислесиу қураллары арқалы хәм хәр бир мәмлекеттиң дүзилиси, сондай-ақ ресурсларына мууапық, социаллық тәмийинлениуге хәм өзиниң қәдир-қымбатын сақлау, шахстың еркин рауажланыуы ушын зәрүр болған экономикалық, социаллық хәм мәдений тараудағы хуқықларын әмелге асыруу хуқықына ийе.

23-статья

1. Хәр бир инсан мийнет етиу, жумысты еркин таңлау, әдалатлы хәм қолайлы жумыс шараятына ийе болыу хәм жумыссызлықтан қорғаныу хуқықына ийе.
2. Хәр бир инсан хеш қандай кемситиусиз тең мийнет ушын тең хәқы алыу хуқықына ийе.
3. Хәр бир исши өзи хәм шаңарағы ушын инсанға мүнәсип жасауды тәмийинлейтуғын әдалатлы хәм қанаатландырарлы дәрәмат алыуға, зәрүр болған социальлық тәмийинлеудиң басқа жоллары менен толтырылыушы дәрәмат алыу хуқықына ийе.
4. Хәр бир инсан кәсиплик аўқамлар дүзиу хәм өз мәплерин қорғау ушын кәсиплик аўқамларға кириу хуқықына ийе.

24-статья

Хәр бир инсан дем алыў хәм бос ўақытқа ийе болыў, соның менен бирге жұмыс күнин ақылға муўапық шеклеў хуқықы хәм хақы төленетуғын мийнет дем алысын алыў хуқықына ийе.

25-статья

1. Хәр бир инсан өзиниң хәм шаңарағының саламатлығын, абаданлығын тәмийинлеў ушын зәрүр болған турмыс дәрежесине ийе болыў, сондай-ақ кийим-кеншек, азық-аўқат, медициналық хызмет хәм зәрүр социаллық хызметке ийе болыўға хәм жұмыссызлық, кеселлик, майыплық, жесирлик, ғаррылық ямаса оған байланыслы болмаған жағдайларда тиришилиқ ушын қәрежет болмай қалған басқа халларда тәмийинлениў хуқықына ийе.

2. Аналық хәм балалық айрықша ғамхорлық хәм жәрдем хуқықын береді. Барлық балалар некеден ямаса некесиз туўылыўына қарамастан бирдей социаллық қорғаудан пайдаланыўы тийис.

26-статья

1. Хәр бир инсан билим алыў хуқықына ийе. Билим алыўда ҳеш болмағанда баслаўыш хәм улыўма билим бийпул болыўы тийис. Баслаўыш тәлим мәжбүрий болыўы тийис. Техникалық хәм кәсиплик тәлим хәммениң қурбы жететуғын дәрежеде болыўы, жоқары билим болса, хәр кимниң қәбилетине тийкарланып хәмме ушын жетерли мүмкиншилиқ шеңберинде болыўы тийис.

2. Билим инсан шахсын толық жетилистириўге хәм инсан хуқықлары және тийкарғы еркинликлери хұрметин күшейттириўге қаратылған болыўы тийис. Билимлендириў барлық халықлар, расалық хәм диний топарлар ортасында бир-бирин түсиниў, шыдамлылық хәм дослыққа хызмет етиўине және Бирлескен Миллетлер Шөлкеминиң тынышлықты сақлаў бойынша хызметине жәрдем бериўи керек.

3. Киши жастағы балалары ушын ата-аналар тәлим түрин таңлаўда айрықша хуқыққа ийе.

27-статья

1. Хәр бир инсан жәмийеттиң мәдений өмиринде еркин қатнасыўға, көркем өнерден заўық алыўға, илимий раўажланыўда қатнасыў хәм оның нәтийжелеринен пайдаланыў хуқықларына ийе.

2. Хәр бир инсан өзи авторлығындағы илимий, әдебий ямаса көркем мийнети нәтийжесиниң руўхый хәм материаллық қызығыўшылығы қорғалыўы хуқықына ийе.

28-статья

Хәр бир инсан усы Декларацияда баян етилген хуқық хәм еркинликлери толық әмелге асырылыўы мүмкин болған социаллық хәм халықаралық тәртип болыўы хуқықына ийе.

29-статья

1. Хәр бир инсан жәмийет алдында миннетли, тек ғана усы жағдайда ғана оның шахсы еркин хәм толық раўажланыўы мүмкин.

2. Хәр бир инсан өз хуқықы хәм еркинликлеринен пайдаланыўда өзгелердиң хуқық хәм еркинликлерин демократиялық жәмийетте жетерли дәрежеде болыўын

хәм хұрмет етилиўин тәмийинлеў, әдеп-иқрамлылық, жәмийет тәртиби, улыўма абаданшылықтың әдиллик талапларын қанаатландырыў мақсетинде ғана нызамда белгиленген шеклеўлерге әмел етиўи тийис.

3. Усы хуқық хәм еркинликлерди әмелге асырыў ҳеш қашан Бирлескен Миллетлер Шөлкеминиң мақсет хәм принциплерине қайшы келмеўи тийис.

30-статья

Хеш нәрсе қандай да бир мәмлекетке, шахслар топары ямаса айрықша шахсларға усы Декларацияда баян етилген хуқық хәм еркинликлерди жоқ етиўге бағдарланған ис-хәрекет пенен шуғылланыў ямаса хәрекет етиў хуқықы берилиўи мүмкин, - деп түсиндирилмеўи керек.